

Tóth Szabolcs Barnabás

A HÁROMSZÉKI ÁRVAFIÚ- ÉS SZERETETHÁZ ALAPÍTVÁNYAI

A 18. század második fele a felvilágosodás kibontakozásának kora. Ebben a korban, amelyet még a mecénások korának nevezhetünk, a vezető nagyhatalmak uralkodói (II. Frigyes, II. Katalin stb.) maguk köré kívánták vonni a a szellemi élet, elsősorban a francia szellemi élet jelentősebb képviselőit, és rendszeres vagy alkalmi támogatásukkal hozzájárultak egzisztenciájuk biztosításához. Példájukat kisebb mecénások egész sora követte. A kiegyezés után a Monarchiában szinte alapítványozási láz tört ki. 1867 és 1914 között többszáz millió koronát fektettek különböző alapítványokba. Ekkor vált ez a fajta tevékenység a magyar társadalom természetes velejárójává. Sajnos az 1948. évi költségvetési reform után Magyarországon az alapítványokat megszüntették.

Erdély-szinten a mecenatúra számos példáját nyújtotta a Teleki család több tagja. A Teleki családból többen támogattak irodalmi és tudományos munkásságot, segítettek a diákok tanulását, és figyelmet szenteltek a tanintézmények anyagi alapjának növelésére is. Az adományozók sorában ott találjuk gróf Kemény Sámuel és gróf Kemény Józsefet. 1837-ben Kemény József oklevél-, kézirat- és könyvgyűjteményével szándékozott megvetni egy erdélyi múzeum alapjait. Példáját unokatestvére, Sámuel is követni akarta. Gróf Mikó Imre volt az erdélyi társadalom másik kiemelkedő egyénisége, aki adományaival hozzájárult a tudomány és kultúra fejlődéséhez. Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület sem létezhetett volna a nagy alapítványtevők nélkül.

Háromszéken a jól szervezett, magánkezdeményezésű szociális intézmények a kiegyezés utáni években jöttek létre. A háromszéki értelmiséget már régebb foglalkoztatta a „szegényügy”, de a körülmények nem tették lehetővé az itt-ott megnyilvánuló szándékok megvalósulását. Az 1877-ben megszülető XX. törvény cikk részletesen szabályozta a gyámhatóság legfőbb feladatait. Nagy jelentősége az volt, hogy a gyámoltak személyét minden korábbinál jobban a középpontba helyezte, és a nők diszkriminatív megítélése is csökkent. A megyeszerte létező szociális problémák (nagy gyermekhalandóság, az árvák növekvő száma, a cseledek kiszolgáltatottsága, a munkanélküliek, a gondo-

zásra szorulóknak és idősek) készítették a háromszékieket magánkezdeményezésekre ezen a téren is. A városokban és egyes nagyobb községekben léteztek „jótékony nőegyletek”, ám ezek csak esetenként tudtak segítséget nyújtani a rászorulóknak, alkalmi gyűjtéseik révén. Így alakulnak meg, Kézdivásárhely és Sepsiszentgyörgy városok, valamint a megye támogatásával az alapvető szociális célt szolgáló intézmények, amelyek az akkori igényekhez képest korszerű ellátást tudtak biztosítani a szociális problémákkal küszködőknek. A Sepsiszentgyörgyi Árvafiú- és Szeretetház és a Kézdivásárhelyi Erzsébet Árvaleánynevelő Intézet mellett 1874-ben létrejött a Stephanie Menedékház, 1877-ben a Rudolf kórház Kézdivásárhelyen, a Sepsiskőrös-pataki Gróf Kálnoky Félix, Ludmilla, Imre és Pál Intézet, 1897-ben pedig megnyitotta a kapuit a Szegények Menedékháza Sepsiszentgyörgyön. Mindezen intézmények létrejöttében az adományoknak és alapítványoknak nagyon nagy szerepük volt.

Az Árvafiú-Szeretetház létrehozása Potsa József főispán nevéhez fűződik. 1886-ban a háromszéki takarékpénztár 10 000 forintos alapítványt hozott létre és szavazott meg az árvaház javára. Így került az árvaház ügye a vármegyei törvényhatóság elé. 1886. október 8-án az árvaház javára 1% pótdadó megszavazása került a közgyűlés terítékére. Habár sokan azzal érveltek, hogy ezt a háromszéki lakosok nem bírnák meg, a határozatot 83 szavazattal 14 ellenében elfogadták. Ez a gesztusa a vármegyei törvényhatóságnak elindította az adományok sorát az árvaház irányába. 1891-ben hozzáálltak az intézet épületének felépítéséhez, a vármegye által megvásárolt Benkő-féle kertben. Akkoriban a nyilvántartott árvák száma Háromszéken 229-re nőtt. Az 1%-os pótdónak köszönhetően, ami évi 3500 forintot jelentett, 1893-ban befejezték az épületet az összes hozzátartozó helyiségekkel, elkészült a 60 árvának helyet adó intézmény. Az október 3-i avató után rövidesen megválasztották Sipos Samu lécfalvi tanítót az intézet igazgatójának. Az árvaház felügyeletét és igazgatását a vármegyei törvényhatóság által választott igazgatóválasztmányra bízták, melynek elnöke Séra Tamás volt. Az intézményt 1893. október 3-án, 20 árvával nyitották meg. Az évek során felépítették a gazdasági

és egyéb épületeket is. 1896-ra a befogadott árvák létszáma 45-re emelkedett, az intézmény az adósságait visszafizette, és tőkésé elérte a 100 000 forintot. A nevelési célokat a következőképpen szabták meg: „az árva fiúkból jó gazdasági cselédek, kertészek vagy iparosok váljanak. A cél elérésére szolgáló... kert, faskola, zöldség és takarmánytermelésre van berendezve, s az összes foglalkozásokat az igazgató, családitanító, árvaanya vezetése mellett a foglalkozó tanításmód alapján a növendékek teljesítik, úgyszintén a házi teendőket, sőt az istállóban is a növendékek végzik a teendőket, az éjjeli és nappali felügyeletet”. Az intézetben lévők házilag előállított élelmiszerből étkeztek, így az ellátás napi 10 forintba került. Tanításban az intézeten belül csak az I–II. osztályos tanulók részesültek, a felsőbb osztályos tanulók a városi és polgári iskolában tanultak.¹

Az árvaház támogatóit sorra véve, a **Háromszéki Takarékpénztár Részvénytársaság**ot az első nagyobb alapítványt létrehozó intézmények között találjuk. 1886. május 15-én a takarékpénztár 10 éves fennállása emlékére hozta létre alapítványát, *Háromszéki takarékpénztár részvénytársaság alapítványa* néven, az azután létrehozandó *szegény fiház* javára. Az 1885. évi nyereségükből felajánlottak 1000 forintot, melyet az árvaház céljaira különítettek el saját pénztárukban. Ehhez az összeghez a közgyűlési határozat értelmében még felajánlották az 1886–1894. években a szétosztás tárgyát képező tiszta nyereség 5%-át, mely összeg szintén a meghatározott cél számára kamatozott a takarékpénztárban. Az összegek az alapító alapszabályai szerint félevenként tőkésítették, és csatolták az alapítóhoz. Az összeg 10.000 forintig kellett szaporodjon, még abban az esetben is, ha az intézet hamarabb megnyílt volna, mint 1894. Az alapítványi összeg csak ezután állhatott az intézet rendelkezésére. Az alapítólevél arra az esetre is előírásokat tartalmazott, ha az intézet nem jött volna létre az alapítvány teljes összegének felgyűléséig, és pedig az azután keletkezett kamatok az árvaház „első felszerelési költségeire” lettek volna fordíthatóak. Az alapítvány céljaként a következőket fogalmazta meg az alapítólevél: „ahány 1000 forintnak a szegény fiház kamatját élvezheti, annyi ezen intézet szabályai szerint felvehető háromszéki szegény fiúgyermeknek az intézetben való ellátására szolgáljon, miután a jelenleg létező hason intézeteknél 1000 forintnak jövedelme egy gyermek ellátására elegendő mutatkozik”. Az alapítvány kamataira első sorban a háromszéki takarékpénztár részvénytársaság részvényeseinek gyermekei voltak jogosultak, amennyiben az intézet szerint felvételre alkalmasoknak bi-

zonyultak. A kijelölési jogot az alapítók tartották meg maguknak, ameddig az alapító intézmény fenállt. Az alapítólevelet 119 részvényes írta alá, köztük pár háromszéki település is.²

Horn Dávid budapesti iparos, kereskedő, miután Papolc község mellett nagyobb erdőt sikerült vásárolnia, annak sikeres kitermelése és felhasználása reményében hozta létre alapítványát: „Ezzel kapcsolatosan fokozódik bennem azon érdeklődés is, amellyel Háromszék megye közéleté és fejlődési viszonya iránt is viseltetnem kell” – írja 1889-ben kelt alapítólevelében, miután felavatták az úgynevezett *József-fűrésztelepet* Gyulafalván (a mai Kommandó mellett). A megfogalmazott cél egy Háromszék vármegyében létesítendő árvaház részére 1000 forintos alapítvány létrehozása. Feltételei a következők voltak: az alapítvány neve *Horn Dávid árva-segélyező alapítványa* legyen, az alapítvány feletti főfelügyeletet a vármegyei törvényhatóság gyakorolja, amely hatóság a rábízott alapítványi tőkét a megyei fiúárva- és szeretetházra vonatkozó szabályrendelet értelmében kezelje. Amennyiben nem létesül árvaház, vagy az megszűnne létezni, az alapítványi tőke sorsáról szintén a törvényhatóság döntsön. Amíg az árvaház létrejön, addig az alapítvány összegét tőkésítés céljából le kell kötni.

A vármegyei törvényhatóság 1889. június 7-én tartott ülésén hivatalosan is átvette az alapítólevelet, valamint az alapítvány összegét. 1890. november 20-án Horn Dávid közölte, hogy vállalkozása (az első gőzfűrész felállítás és üzemeltetése) sikeres volt, és ezen felbuzdulva felállított egy második gőzfűrész is, Kommandón, *Gábor-fűrész* néven. Az új fűrész felállítása és beindítása újabb adakozásra készítette az iparost. A fiúárva- és szeretetház javára újabb 1000 forintos alapítványt hozott létre. Kihangsúlyozza azonban, előbbi alapítványlevelétől eltérően, hogy ez utóbbi alapítvány kamatait a gyulafalvi telepen dolgozó munkások árvái kapják meg. A felügyeletet ez alkalommal is a Háromszék vármegyei törvényhatóságára bízta, hogy az árvaházra vonatkozó szabályrendelet értelmében járjanak el a pénz felhasználásánál. A többi feltétel az előbbi alapítványlevelében foglaltakhoz volt hasonló.³ Ez utóbbi alapítványt az alispán a vármegyei törvényhatóság nevében 1891. július 12-én vette át.

Horn Dávid alapítványát tettek követték, a **megyei törvényhatóság** 1891-ben érkezettnek látta az időt az árvaház létrehozására. Az 1891. október 13-án tartott közgyűlésen a Háromszék vármegyei gyámpénztári tartalékalapból 15 000 forint alapítványt hozott létre.⁴ Az összeget 15 darab ezer forin-

¹ MÁLIK József 1899, 358–360.

² SÁL, Fond 9, inv. 32, act. 4, fila 1–4.

³ Uo., act. 6, 1–7.

⁴ *HuÁfSz*, 1898, 1.

tos, 4%-os kamatozó kötvényben adta át a meghatározott célra. Az alapítvány neve *Háromszékvármegyei árvaház- és szeretetház alapítványa* lett. Az alapítvány „szellemi és anyagi vezetését és az intézet szabályainak pontos megtartását”, valamint az alapítvány kapcsán felmerülő jogi ügyek intézését a vármegye alispánjára bízták. Az alapítványi pénzt a vármegye pénztárába helyezték el, a többi alapítvány mellé. A vármegye után a magyar királyi belügyminisztérium rendelkezett felügyeleti joggal. Neki kellett év végével a számadásokat ellenőriznie. Abban az esetben, ha az árvaház megszűnt volna, a vármegyei törvényhatóság kellett meghatározza azt a hasonló jótékony célt, amire az összeget fordítják.⁵ A Háromszék vármegyei törvényhatóság nevében az alispán vállalt felelőséget az alapítvány rendelkezésszerű kezeléséért.

Az **Erdővidéki Takarékpénztár** 1896. július 15-i megalakulásának 10 éves évfordulóján a Sepsiszentgyörgyi Árva- és Szeretetház javára 1000 forintos alapítványt hozott létre. Az alapítvány – *Erdővidéki Takarékpénztár Részvénytársaság alapítványa* néven – céljaként egy árva intézeti helyének a biztosítását szabta meg. Elsősorban a takarékpénztár részvényeseinek esetleges árvái vagy más erdővidéki származású árva jöhetett szóba. Az alapítványösszeget a Háromszéki Takarékpénztárba befizették, az összeg kezelését pedig az alispán mint a megyei törvényhatóság képviselője hatáskörébe utalták. Ugyanakkor feltételként szabták meg, hogy az Erdővidéki Takarékpénztár vezérigazgatója tagja kell legyen az árva- és szeretetház igazgatóválasztmányának. A szeretetház megszűnése esetén ezúttal is a megyei törvényhatóság dönthetett az alapítvány kamatainak más, hasonló célra való fordításáról. A megyei törvényhatóság október 13-i közgyűlésén fogadta el hivatalosan az alapítványt.⁶

Az árvaház javára adakozók között ott találjuk **Sándor József** (1853–1945) EMKE-titkárt is. 1896-ban 1000 forintot adományozott a Sepsiszentgyörgyi Árva- és Szeretetháznak „azon alkalmából, hogy szülőföldem, a kovásznai kerület egyhangúlag választott szabadelvű országgyűlési képviselőjévé, drága szülőföldem, a szép székely ország e bércei vidékének képével betelve, emlékül annak a lélekemelő ténykedésnek, melyben a bizalom, a szabadelvű eszmék iránti lelkesedés olyan hatalmasan megnyilatkozott e népben” – írta alapítólevelében. Az alapítvány összegét, amely a *Sándor József alapítványa orbaiszéki árváknak* címet viselte, a megyei törvényhatóságra, illetve az alispánra bízta, hogy helyezték el valamelyik takarékpénztárban. Az alapítvány kamatai félévente az árvaház igazgatóválasztmányának rendelkezésére

álltak. Abból egy ágy csak orbai járási árváknak volt fenntartható, akit az igazgatóválasztmány nevezett meg. Az intézet megszűnése esetén az alapítvány összegét hasonló célra lehetett felhasználni, kötötte ki a képviselő. Az alapítványt a vármegyei törvényhatóság 1897. június 12-én hozott határozatával fogadta el hivatalosan.⁷

1896-ban, a millenium alkalmából a „háromszéki hölgyek” gyűjtést szerveztek a vármegye zászlóalapjára. A megye főispánja, Potsa József 1896. január 6-án hirdette meg. A millenáris évforduló és az általános lelkesedés nyomán megyszintén 2000 forintra több adomány gyűlt be, mint amennyire szükség volt a zászló elkészítéséhez. Ezért a fennmaradó összeget a megye két árvaházának – a sepsiszentgyörgyi és kézdivásárhelyi árvaháznak – ajánlották fel, egy-egy 1000 forintos alapítvány formájában. Az alapítvány feltételei a következők voltak: az 1000 forintot a vármegye pénztárába utalják, állampapírban, ahonnan a kamatot félévenként a sepsiszentgyörgyi árvaháznak kifizetik, az árva- és szeretetház alapszabályaiban az alapot a mindenkori Háromszék vármegyei főispán képviseli, az árvák kijelölésének joga a vármegye közgyűlését illeti meg, az árvaszék ajánlására. Az alapítványt élvező árvák, amennyiben elérték a 14 éves kort, és nem voltak testi fogyatékosok, cselédként voltak alkalmazhatóak. Amennyiben az árvaház intézményként megszűnt volna, az 1000 forint fölötti rendelkezési jog teljes mértékben a vármegyére szállt volna vissza, és az „bármely hasonló kulturális célra” fordítható volna. Az alapítólevelet a vármegyei közgyűlés 1896. május 14-i millenáris díszközgyűlésén fogadták el, a belügyminisztérium pedig 1896. december 3-án hivatalosította.⁸

Zágoni Földes Bálint (1828–1888) nevével a sepsiszentgyörgyi református Székely Mikó Kollégium alapítói között is szerepel. 1891-ben végrendeletileg újabb alapítványt hozott létre, a megyei árvaház javára. A 100 forint, illetve annak 14,17 forint kamatát az elhunyt rokonai a vármegyei törvényhatóság rendelkezésére bocsájtották, *Földes Bálint hagyománya* néven, és elhelyezték a vármegye pénztárába.⁹

1891-ben a **Háromszékvármegyei Tanítótestület**¹⁰ is létrehozta saját alapítványát az Árva- és Szeretetház javára. Az 1891. október 17-én Sepsiszentgyörgyön tartott központi választmányi ülésen vetették fel először ennek a lehetőségét. Bodola Sándor helyi polgári fiúiskolai tanító javasolta, hogy hozzanak létre egy 1000 forintos alapítványt egy tanító árvájának segítésére. Az összeget több forrásból teremteték elő: a közgyűlések alkalmával rendezett

⁵ SÁL, Fond 9, inv. 32, act. 11, fila 1–8.

⁶ Uo., act. 16, fila 1–2.

⁷ Uo., act. 20, fila 1–5.

⁸ Uo., act. 19, fila 1–4.

⁹ Uo., act. 8, fila 1–2.

¹⁰ VAJNA Károly 1897, 134.

estélyek jövedelméből, a tanítóttestület tagjai által fizetett 10-10 krajcáros járulékból és az iskolás gyerekek között évente eszközölt „filléres gyűjtésekből”. November 11-én a közgyűlés elfogadta az indítványt. Az alapítvány összege 1897 októberében már 311,66 forint volt, de gyarapodását gátolta a tanárok gyenge anyagi helyzete.

Gröedel Hermann (1856–1930) máramarosszigeti vállalkozó 1897-ben dönt a megyei árvaház segítéséről: „Azon alkalmából, hogy megtekintettem Háromszék vármegye... Árvaflu Szeretetházát, e humanus célokat lekesen szolgáló intézet céljától és annak elérésében tanúsított buzgalmától, valamint az eszme fenségétől megindítva elhatároztam, hogy ezt a hazafiasan működő intézetet a magam és testvéreim, Gröedel Bernát és Dr. Gröedel Albert nevében e célja elérésében támogatni szándékozván – egyezer forintos ágyalapítvánnyal sorakozunk az alapítókhoz” – írta az 1897-ben kelt alapítólevelében. Az alapkezelését a vármegyére bízta, kamatait ennek rendelkezésére kellett kiosztani az árvaház számára. Ebből az árvaház egy ágy fenntartását kellett hogy biztosítsa, egy árvának, származására való tekintet nélkül. Az árvaház megszűnése esetén az alapot a vármegye csakis hasonló célra használhatta fel.¹¹

Szintén 1897-ben jött létre egy sajátos kezdeményezésű alapítvány, amelyet **Háromszék vármegye közigazgatási bizottsága** szorgalmazott. A bizottság azon községi elöljárók megbírásgolásából hozott létre alapot, akik nem jelentették a „népiskolai mulasztások” kimutatását, és a befolyt pénzbírásgokat nem fizették be a királyi tanfelügyelőséghez. Így 228,44 forintot helyeztek el a vármegyei pénztárba tőkésítés céljából, addig, amíg az eléri az 1000 forintot. Az így létrejött összeg képezte az úgynevezett *Tanítói árva-alapot*, melynek kamatából egy tanító árva gyereket kellett felnevelni.¹²

Sepsiszentgyörgy rendezett tanácsú város 1901-ben lép az árvaház alapítóinak sorába. Az 1901. június 4-én tartott képviselőtestületi közgyűlésén határozta el, hogy az árvaházat alapítvánnyal segíti, „tekintettel azon nagy szolgálatokra, melyeket ezen intézmény a székely elhagyott árvák nevelése és megmentése által magyar nemzetünknek és hazánkat fenntartó magyar fajunknak erősítése körül tett, és különös elismerésül annak is, hogy ezen hazafias nemzeti szempontból magasztos munkálkodása közben szeretett városunk szülöttei közül elhagyatottságra és árvaságra jutott árvákat elsősorban vette védőszárnyai alá”. A városi gyámpénztár alpból 4000 koronát utalt át az árvaháznak, megszabva, hogy annak kamataiból

teljesen árva, 7 év alatti, sepsiszentgyörgyi és szemerei származású árvákat gondozzanak. Amennyiben ilyen árva nem volt, a kamatok összege 7 év fölötti árvákra is fordítható volt. Harmadsorban pedig azon 7 éven felüliek voltak támogathatóak, akiknek egyik szülőjük meghalt, és egyetlen szülőjük pedig nem volt képes eltartani őket, társadalmi helyzete miatt. Negyedsorban olyan árvákat is támogathattak az összeg kamataiból, akik akár 7 éven felüliek, akár 7 éven aluliek voltak, de árváknak minősültek. Ebben a sorrendben kellett fogadnia az árvaháznak a hozzá beérkező kéréseket, és mindezt a város is ellenőrizhette. Mindezeket túl elsőbbséget élveztek azok az árvák, akik a város alkalmazottainak leszármazottai voltak, vagy azok, akiket a város jelölt ki támogatás céljából. Amennyiben a fenti feltételek alapján egy sepsiszentgyörgyi árva sem volt, háromszéki árvák is részesülhettek a támogatásban. Ha ilyen sem lett volna, akkor magyarországi születésű árva is részesülhetett támogatásban. Ha mindezen feltételeket egyetlen árva sem teljesítette volna, akkor a lekötött összeg kamatait tőkésítés céljából vissza kellett volna utalni mindaddig, míg valamelyik árva a feltételeknek meg nem felel. További kritériumként szerepelt, hogy a támogatott árvának székely származású városi vagy vármegyei családból valónak kellett lennie. Az intézet megszűnése esetén az alapítvány összege a városra szállt volna vissza.¹³ A város egy év múlva újabb alapítványt is létesít, 2000 korona értékben.¹⁴

Háromszék vármegye törvényhatósága 1900. június 14-i határozatával a gyámpénztári tartalék-alpból a Háromszék vármegyei *árvaflu-szeretetház javára 12 200 korona alapítványt tett*. Az összeget az intézet tulajdonaként, a Háromszék vármegyei házipénztárban helyezték el, 4%-os magyar korona járadék kötvényben. Az alapítvány kamatainak elköltéséről készített számadást minden év végével a megyei törvényhatóság közgyűlésén vizsgálták meg. A számadásról készített kivonatot a belügyminiszternek is megküldték. Törvényes ügyekben az alapítványt az alispán képviselte. Amennyiben az intézet megszűnt volna, az alapítvány összegét a törvényhatóság képviselő-bizottsága csak hasonló célra (árvák segélyezésére) használhatta fel.¹⁵

Antal Mihály (1841–1906) volt háromszéki tisztiorvos végrendeletében feleségével, Csontos Ilonával közös vagyonukat fiuknak, Antal Mihálynak hagyták. Amennyiben ez utód nélkül marad, az alapítvány (a rá eső összes ingatlan és ingó vagyon) a háromszéki árvaházat illette meg, amennyiben pedig utódot hagy maga után, a végrendelet szövege

¹¹ SÁL, Fond 9, inv. 32, act. 21, fila 1–4.

¹² Uo., act. 24, fila 1–2.

¹³ Uo., act. 32, fila 1–4.

¹⁴ SÁL, Fond 14, Inv. II/1, cota 92, fila 73.

¹⁵ SÁL, Fond 9, inv. 32, act. 31, fila 1–2.

kötelezte ifj. Antal Mihályt, hogy 5 év alatt 2000 korona alapítványi összeget fizessen a vármegyei árvaház javára. Id. Antal Mihály 1906. július 25-én elhunyt. Így lépett érvénybe végrendelete. A hagyatéki tárgyaláson megjelent feleség és ifj. Antal Mihály ajánlatot tettek az árvaháznak, hogy amennyiben az lemond a végrendeletben előírtakról, akkor hajlandók 5000 korona alapítványt létrehozni az árvaház javára. Habár az árvaházi igazgató először csak részben akarta elfogadni az ajánlatot, a háromszéki törvényhatóság az alapítványi összeg elfogadása mellett döntött az 1906. október 15-i közgyűlésén. Erről az összegről állítottak ki alapítólevelet *Dr. Antal Mihály alapítvány* címen. Az alapítvány célja: „hogy a sepsiszentgyörgyi árva- és szeretetháznál egy olyan alapot képezzen, melynek évi jövedelméből ipari vagy más pályára kilépők az intézetben szorgalmas, erkölcsös, jó magaviseletet tanúsított árvafü élete pályájának megalapításánál felsegélyeztessek, esetleg az intézet igazgatóválasztmányja bölcs belátására bízatik, hogy az alapítványi összeg jövedelme a tőke érintetlen hagyásával az árvafü szeretetház céljainak megfelelően használtassék fel”. Az 5000 korona alapítványi összeg kezelésével az árvaházat bízták meg, évente a megyei törvényhatóságnak benyújtott számadás kötelezettsége mellett. A jogi képviselőnek az alapítványnak az esetében is a vármegyei alispánra bízták. Az árvaház megszűnése esetén, az összeg csak a belügyminiszter jóváhagyása mellett volt hasonló célra fordítható. Háromszék törvényhatósága az alapítólevelet csak 1910. október 29-én hagyta jóvá, a belügyminiszter helyett a belügyi államtitkár pedig csak 1911. június 20-án engedélyezte.¹⁶

Rétyi Antos János (1819–1906) honvéd alezredes, abonyi birtokos 1906. november 20-án elhunyt, és végrendeletében a sepsiszentgyörgyi árvaház javára 400 koronát hagyott. Az alapítvány összegét ekkor a ceglédi királyi járásbíróóság kezelte, mindaddig, amíg az illetékes hatóságok az alapítólevelet ki nem állították, és be nem mutatták az ottani hatóságoknak. Az alapítvány az *Antos, Bárány Radák* nevet viselte, annak csak kamatai illették meg az árvaházat, miután az azt kezelő sepsiszentgyörgyi magyar királyi adóhivataltól alispáni utalványra kifizették az árvaháznak. Az alispánt hatalmazták fel az alapítvány kezelésével. Abban az esetben, ha az intézet megszűnt volna, az összeget csupán hasonló célra – „háromszék vármegyei árvafü neveltetése” – használhatta fel a vármegye. Az alapítvány 1908. január 14-én vált hivatalossá, amikor elfogadta a belügyminisztérium.¹⁷

Révay Pál (1840–1903) sepsiszentgyörgyi református lelkész papi szolgálatának 30 éves évforduló-

ján ünnepélyt rendezett. Az erre gyűjtött összegből megmaradt 73 korona, amit alapítványként a megyei árvaháznak adott át 1902. november 15-én. Az alapítványt az árvaház igazgatóválasztmányja kezelésébe utalta, annak éves kamatából „az intézetből kibocsátott árvafüeknek – vallási különbség nélkül – a vallásosság ébrentartására és ápolására imakönyv adassék” – hagyta hátra alapító levelében. Abban az esetben, ha az intézet megszűnt volna, az alapítvány összegét valamelyik megyei vagy sepsiszentgyörgyi szociális intézet javára fordíthatták.¹⁸

Gábor Péter (1847–1899), Háromszék vármegye alispánja 1899-ben hunyt el. A megyei törvényhatósági bizottság az elhalálozás alkalmával elhatározta, hogy a koporsóra helyezett koszorút megváltja, amire a saját költségvetéséből 100 forintot ki is utalt. Ugyancsak ezen célra gyűjtést is rendeztek. Az így összegyűjtött összeget (1082,91 koronát) a megyei árvaháznak adományozták, *Gábor Péter alap* néven. Az összeg kamatait egy népiskolai VI. osztályos jó tanulónak segítésére kellett fordítani, aki az ösztöndíjat mindaddig élvezhette, míg tanulmányában példás előmenetelt tanúsított. A tanuló kijelölése az árvaház igazgatóválasztmányának a feladata volt. Amennyiben ilyen diák nem akadt, az összeg kamatait külön kezelték, és annak összegét alkalomadtán hasonló célra használhatták fel. Az alapítvány összegének felhasználásáról az intézet a vármegyei törvényhatóság közgyűlésének és a belügyminisztériumnak tartozott elszámolással.¹⁹

Hollaky Attila (1838–1923) Orbai járási főszolgabíró 1891. július 22-én adta át a megye alispánjának az árvafü-szeretetház javára kiállított alapítólevelét, *Hollaky jubileumi alapítvány* néven. Ugyanakkor befizette a 100 forint alapítványt is. Mindezt a megyei törvényhatóság 1891. november 14-én hivatalosította. Az alapítványozó tisztségviselő 10 éves szolgálatáért, mint Orbai járási szolgabíró, főszolgabíró, majd helyettes szolgabíró hozta létre alapítványát, köszönetet mondva a megyei törvényhatóságnak: „a polgári jutalom legszebb és legnemesebbikével – működésem iránti elismerés és személyem iránti szeretet és ragaszkodásának nyilvános kifejezésével tisztelven meg, elhatároztam ezen nagybecsű és feledhetetlen ténynek emlékét, mert hisz lelkemben csak véglehetemig őrizhetem meg, megörökíteni”. Feltételként szabta meg, hogy az alapítvány összeg kamatait egy Orbai széki árva felnevelésére fordítsák, vagy ha ilyen nincs, akkor addig tőkésítsék, míg annak kamataiból két vármegyei árva felnevelését biztosítani tudják.²⁰

Az uzoni birtokos **Temesvári János** (1833–1916) 1898-ban adakozott az árvaház céljaira. Alapítóle-

¹⁶ Uo., act. 56, fila 1–2.

¹⁷ Uo., act. 47, fila 1–2.

¹⁸ Uo., act. 37, fila 1–3.

¹⁹ Uo., act. 54, fila 1–2.

²⁰ Uo., 7, fila 1–4.

velében kihangsúlyozta alapítványa létrehozásának szándékát: „a székely nép faji fenntartása és megerősödése nehéz munkájának részese legyek”. Az 1000 forint alapítvány felhasználására feltételként csupán annyit szabott meg, hogy annak kamatait az igazgatóválasztmány saját belátása szerint használja fel az árvák nevelésére. Kezelését a vármegye alispánjára bízta, és kikötötte, hogy amennyiben az intézet megszűnik, csak hasonló célra használják fel az összeget. A vármegye 1898. június 14-i közgyűlésén hagyta jóvá az alapítólevél szövegét.²¹

Az 1848–1849-as szabadságharcban őrnagyként szolgáló **Tuzson János** (1825–1904) 1902 áprilisában megtakarított pénzéből 2000 korona alapítványt

hozott létre a haza szolgálatára. Az alapítvány neve *Tuzson János 1848–49-i magyar szabadságharcbeli honvédőrnagy alapítványa* nevet viselte. Az alapítvány összegét állampapírba fektette, kezelésével pedig a vármegye alispánját bízta meg. Annak összegéből egy bélafalvi árva felnevelését kellett fedeznie az intézetnek. Ezen utóbbi feltételét azzal magyarázta az alapító, hogy Bélafalva, annak ellenére, hogy szegény községe volt Háromszéknek, sok értékes embert adott a székelységnek, de ugyanakkor panaszként hozta fel, hogy a falu lakosai nem tudták taníttatni gyerekeiket. Amennyiben az intézet megszűnt volna létezni, hasonló kulturális vagy humánus célra fordíthatták az alapítványi összeget.²²

Tóth Szabolcs Barnabás – Kovászna Megye Tanácsa, Sepsiszentgyörgy, 1918. December 1. u., 15F/17., RO-520080; szabolcs77ro@yahoo.com

Levéltári források

Romániai Országos Levéltár Kovászna Megyei Irodája, Sepsiszentgyörgy / Arhivele Naționale ale României Biroul Județean Covasna, Sfântu Gheorghe (Sepsiszentgyörgyi állami levéltár, SÁL)

– Fond 9: *Háromszék vármegye irattára*

Inv. 32, act. 4, *Actul constitutiv al fundației societății pe acțiuni Casa de Păstrare din Trei Scaune*

Inv. 32, act. 6, *Actul constitutiv al fundației Horn Dávid pentru ajutorarea orfanilor*

Inv. 32, act. 7, *Actul constitutiv al fundației pentru ajutorarea orfelinatului de băieți fundația jubilară Hollaky*

Inv. 32, act. 8, *Actul constitutiv al fundației milenare a femeilor din județul Trei Scaune*

Inv. 32, act. 11, *Actul constitutiv al orfelinatului de băieți și institutului de ocrotire din județul Trei Scaune*

Inv. 32, act. 16, *Actul constitutiv al fundației caritative al Casei de Economii din Regiunea Păduroasă*

Inv. 32, act. 19, *Decizia reprezentanței județului Trei Scaune despre succesiunea defunctului Földes Bálint din Zagon, lăsată pentru ajutorarea orfelinatului de băieți*

Inv. 32, act. 20, *Actul constitutiv al fundației lui Sándor József pentru sprijinul orfanilor din scaunul Orbai*

Inv. 32, act. 21, *Actul constitutiv al fundației Groedel Armin, Groedel Bernát și Dr. Groedel Albert pentru ajutorarea orfelinatului de băieți din județul Trei Scaune*

Inv. 32, act. 24, *Actul constitutiv al fundației școlarizarea orfanilor din județul Trei Scaune*

Inv. 32, act. 25, *Actul constitutiv al fundației caritative Temesvári János*

Inv. 32, act. 31, *Actul constitutiv al fundației fondul de rezervă al casei tutelare din județul Trei Scaune*

Inv. 32, act. 32, *Actul constitutiv al orfelinatului de băieți și institutului de ocrotire din județul Trei Scaune*

Inv. 32, act. 33, *Actul constitutiv al fundației Tuzson János sergent maior(!) în armata revoluționară din 1848-49*

Inv. 32, act. 37, *Actul constitutiv al fundației pentru comemorarea a 30 de ani de activitate a preotului Révay Pál din Sfântu Gheorghe*

Inv. 32, act. 47, *Actul constitutiv al fundației Antos, Bárány Radák*

Inv. 32, act. 54, *Actul constitutiv al fundației filantropice Gábor Péter*

Inv. 32, act. 56, *Actul constitutiv al fundației Dr. Antal Mihály*

– Fond 14: *Sepsiszentgyörgy város iratai*

Inv. II/1, cota 92, *Registre procese verbale ale consiliului și a juraților din orașul Sf. Gheorghe*

Irodalom

HvÁfSzB, 1898 = *A Háromszéki Árvafü-Szeretetház szabályrendelete, szervezési szabályzata és házirendje*, Sepsiszentgyörgy, 1898.

*

MÁLIK József

1899 *Árvafü-szeretetház Sepsiszentgyörgyön*, in: *Háromszék vármegye. Emlékkönyv Magyarország ezeréves fennállása ünneplésére*, Sepsiszentgyörgy.

VAJNA Károly

1897 *A Háromszék vármegyei Tanítótestület története 1872–1897-ig*, Sepsiszentgyörgy.

²¹ Uo., act. 25, fila 1-4.

²² Uo., act. 33, fila 1-2.

Fundațiile Orfelinului de Băieți din Treiscaune

(Rezumat)

Orfelinul din comitatul Treiscaune a fost înființat în 1886, la inițiativa comitelui József Potsa, datorită unei fundații mai mari a Casei de Economii din Treiscaune. Noua instituție a primit o dotație serioasă din partea comitatului (dintr-un impozit local suplimentar de 1%) și donații private (de ex. fundația lui Dávid Horn, întemeietorul coloniei forestiere de la Comandău). Clădirea i s-a ridicat în 1893, pe un intravilan cumpărat tot de comitat. Orfanilor găzduiți le-a asigurat inclusiv educație. Lista sponsorilor permite o analiză a sensibilității sociale din Treiscaune la sfârșitul secolului al XIX-lea și a păturii civile care a sprijinit inițiativele de acest gen.

Foundations of the Boy Orphanage in Háromszék County

(Abstract)

The orphanage of Háromszék County was founded in 1886 at the initiative of main county head József Potsa due to a bigger foundation of the Háromszék Savings Bank. The new institution received a considerable donation from the county (from a supplementary local tax of 1%) and other private donations (ex. foundation of Dávid Horn, the founder of the timber exploitation colony in Kommandó [present-day Comandău, Covasna County]). The building of the orphanage was built in 1893 on a land bought by the County itself in the downtown district. The orphans hosted here received education too. The list of sponsors offers an analysis of the social sensibility in Háromszék County at the end of the 19th century and also of the civil strata that sustained these kinds of initiatives.

